

Frances Kinsley Hutchison – Motoring the Balkan, 1910.

(Dio o Mostaru)

Još je jedna žena-putopisac posjetila Mostar. **Frances Kinsley** je rođena 1857. g. u Baltimoreu u USA, a diplomirala u prezbiterijskoj školi u Chicagu. Bila je aktivan član brojnih ženskih udruženja, a 1881. g. se udala za Charlesa Lawrencea Hutchisona, kasnije prvoga direktora Prve nacionalne banke Chicago. Odlučili su, skupa s nekim članovima svoje obitelji, obići automobilom Dalmaciju, Crnu Goru, Hercegovinu, Bosnu i Hrvatsku. Krenuli su iz Pariza, preko Trsta i Dalmacije, stigli u naše krajeve, da bi 8. maja 1908. društvo ostalo tri dana u Mostaru. Kako su uspjeli u ono doba automobilom prijeći toliku razdaljinu, s kojim problemima su se sve suočavali, kako su nabavljali gorivo, otkud nabavljali tada vrlo rijetke mape, kako savladavali uske i neprohodne ceste, opisali su u svojoj putopisnoj knjizi „*Motoring in the Balkan*“ (S automobilom po Balkanu), izdanu 1910. g. Stil se pisanja ovoga putopisa približava nekoj romansiranoj priči uz dosta dijaloga, razmišljanja i unutarnjih dojmova. Francis zamjećuje mnoge detalje koje muškome oku izmiču, stoga je užitak proputovati Mostarom očima jedne pažljive i osjećajne turistkinje prije više od stotinu godina. Umrula je 1936. g.

[...] Veoma nas je iznenadilo da smo u Mostaru naišli na udoban moderan hotel smješten na samoj obali rijeke Neretve. S prozora hotela koji su okrenuti k istoku pruža se predivan pogled na sjenovit park, a naši obroci su posluživani na otvorenoj terasi. [...]

[...] „Čitao sam u nekim knjigama da je Mostar glavni grad Hercegovine“, reče Entuzijast¹. „Uistinu je najveći grad u kojem smo bili nakon Trsta, uz izuzetak Splita. Veličina ih ne čini privlačnima. Mora da su ubližu sagrađeni jer mi se ne čini da zauzimaju mnogo površine.“

Upravo tada stigismo na most i nesvjesno zastasmo kako bismo uživali u slici. Uopće nisam u stanju opisati veličanstven luk koji izgleda kao da se živo biće proteže s obale na obalu ponad vode koja se pjenu. Čujem riječi koje netko izgovara: „Šezdeset stopa je do površine vode; ima raspon od stotinu stopa, dok Rialto u Veneciji ima raspon od svega sedamdesetčetiri.“ Brojke mi ništa ne znače, mene doseže pastelna boja i prastare kule stražare; mahovinom obrastao zid od tvrđave i kretanje šarene gomile, no iznad svega drugoga oduševljava me ova prekrasna savršenost svega. Arapski natpis na mostu „Kudret Kemer“ – što znači, luk svemogućeg Boga.

U sebi sam uzviknula „vow“, „ovo je mjesto kamo želim doći u rano jutro i tu bih mogla ostati satima uživajući. Budući da se kamena klupa proteže čitavom dužinom luka, dok se ja budem odmarala na njoj ljudi bi u svojim dnevnim zadacima užurbano prolazili mimo mene tamo-amo.“

Penjući se uzbrdicom mosta k njegovu centru pogledavamo dolje u zelenu vodu koja juri između stjenovite obale, a zatim podižemo pogled prema gradu na drugoj strani. „Jedanaest, dvanaest, trinaest“, glas pored mene broji, i ja odgovaram: „Da,

¹ Francis je u svojoj knjizi nadjenula imena prema karakteristikama pojedinih osoba koje su im činili društvo, pa tako imamo Entuzijastu, Nježnu Gospođu, Vođu, Opreznu i druge.

može se s ovog mjesta izbrojati trinaest minareta". Izbrojala sam ih sve. „Kako li su samo simbolične – te vitke kule s balkonima koje su upravljene k nebu.”

„Kako su divna stara stabla kraj ovih zelenih kupola džamije odmah ponad rijeke! Pitam se bismo li ih mogli promotriti iz blizine.”

„Možda su u nekom privatnom vrtu”, natuknu Oprezni. No, mi smo već hitali preko mosta i spuštali se niz uzanu uličicu bazara željno tražeći put do njih. Ispred suncem obasjanog prolaza, oklijevali smo samo tren, kad se jedna čučuća figura s dugom lulom uspravila i bez riječi nas povela po puteljku popločanom kamenom između tunela od kamenih zidova. Ugledasmo fontanu s tekućom vodom i krovom iznad koji je štiti, kao i razgranate zelene grane i širok nadsvođeni ulaz u džamiju. Tu se čovjek zaustavi, nama ženama bijaše ulaz zabranjen, te skidajući cipele, izrecitira, kao formulu, svoje objašnjenje od nekoliko njemačkih riječi koje je poznao: – „Mehmed pašina džamija, prva u Mostaru, četiristo godina stara, a ono je Mecca – Muhamedovo ime, – tamo stoji propovjednik, a ovo (pokazujući na uzane zavojite stube), vodi na minaret.” „Ja sam mujezin”, ponosno dodade. Bogati tepisi, prigušeno svjetlo, siluete s prekriženim nogama koje uče Kur`an ispod niskih prozora, stoljetni zidovi i maurske rešetke, činile su izvanrednu sliku.

Okrenuli smo se i došetalii do šarmantnoga trijema za odmor uživajući u smirujućoj sceni. Između njišućih grana velikoga stabla vidi se Neretva kako vijuga među stijenama i prekrasna brda. Preko visokoga luka Starog mosta kreće se povorka dražesno odjevenih likova, tako čudna, tako mistična! Sanjamo li ili se obistunjuju bajke iz Hiljadu i jedne arapske noći?

Vraćajući se natrag prema našem boravištu, kroz tihi se zrak uzdizao neobičan ptičji pjev. Uzdrhtalo sam pogledala prema gore. „Da, to je slavuj”, odgovori moje englesko društvance na moje neizrečeno pitanje. „Ovdje pjevaju neprestnao, posvuda, čak i iz grmlja neposredno kraj željezničke pruge.”

Po kalendaru je bio deveti maj, no zrak je kao u julu; uzalud se gleda u nebo za pokojim tananim oblačićem na blistavome nebu. Lanac brda oštro reže nebo, njegove strme litice pod kutom prave sjene, ružičaste, svjetloljubičaste i zelene. [...] Promiče žena u dimijama vodeći djetešce za ruku i balansirajući tablu na glavi na kojoj stoje dvije vekne nepečenog kruha. Ide li to u javnu pekaru? Kombinacija dimija, četvrtaste pregače i natovarene glave na neki je zabavan način nepodudarajuće, no, čak i katolkinje nose ovu muškobanjastu odjeću. Nedjeljom je ona od crne svile, bogata, široka i dugačka. Smiješno je gledati napore ovih svećanih gospođa da ih odignu od prašnjave ceste dok hodaju. Međutim, modni kostim koje nose mostarske Turkinje za van, toliko je slikovito opisao major Henderson u svojoj sjajnoj knjizi o Balkanu da meni ne preostaje ništa drugo nego da prepisem njegove riječi:

„Zamislite si dugi, veoma debeo tamnoplav ogrtač, vrlo sličan onome kojega nosi g. Thomas Atkins, jedino što je ovaj opremljen ogromnom kragom koja stoji uspravljeno gotovo stopu u vis. Ova nošnja je u potpunosti prebačena preko žene koja ju nosi te je tako njome cijela omotana skupa s glavom, kopčom je pričvršćena ispod grla, odmah ispod nosa, ostavljajući krutu kragu isturenom naprijed, kao ogroman kljun. Jedino je ostavljen prorez za oči koji se prekriva maskom od tankoga muslina. Ovaj plašt-kabanica je čvrsto zakopčan sve do dna s tim

da su rukavi pričvršćeni na leđima i slobodno se njišu, baš kao neka zakržljala krila. Takav kostim kompletiraju ogromne crne ili svjetložute nezgrapne i labave čizme.” [...]

[...] Turistički gledano, Mostar nema puno znamenitosti, ali ima divnih prizora, živućih u svako doba, a i nošnja je mnogo raznolikija i privlačnija nego u Dalmaciji, što puno govori. Istočnjački karakter građevina također stvara odgovarajuću podlogu, a blještava bijela svjetlost podsjeća na onu u Kairu i na Istoku.

Na bazaru, u ulicama s visokim zidovima, kraj džamija, na polukružnome mostu – skupljaju se po danu ljudi, žene i djeca u šarenim grupama. Međutim, nezaboravan doživljaj izaziva nedjeljna misa u franjevačkoj crkvi. Vojnici u svojim kaki i crvenim fesovima tvore čudnu zbrku boja; seljaci s veselo vezenim prslucima preko čistih bijelih košulja, u širokim vrećastim hlačama, s bijelim vunenim dokoljenicama, u opankama i crvenim fesovima; u bijelo ogrnute žene s maramama, ispod kojih vire nanizane niske dukata, sve stojeće, klanjajuće ili klečeće istočasno, ostavljaju, kako snažan i upečatljiv dojam, tako i veoma slikovit. Ništa manje dojmjljiva nije scena izlaska iz crkve kad vjernici nahrupe van na svjetlost pa se skupljaju ispod sjenovitih krošnji na bijeloj ulici i veselo ćaskaju u grupicama.

Nemaju nikakva straha od kamere i mada su ljudi ugodni, Turci, čak i muškarci, klimaju glavama nijemo odbijajući kada se ovakva tema načne. „Kakav je to odvratan običaj bojiti kosu kanom u cigla crvenu”, komentirala je Nježna Gospođa kada je kraj nas prošla djevojka u dimijama tako obojena. „Mislite li da ova medalja što visi s kape na čelu djevojke služi kao amajlija protiv urokljivih očiju, je li samo ukras ili je možda na njemu izgravirano njeno ime u slučaju da se izgubi?” Međutim, našu pozornost je tada odvuкао zvuk glazbe. „Iskreno mislim da su to gusle”, uzbuđeno sam izjavila, „možemo li otići onamo i vidjeti?”

Posmatrajući s razumne udaljenosti, uočili smo starog muzikanta kako gudi po nacionalnom bendžu² kao i kolo koje se vilo na ulici; ali, avaj! – ova grupa Srba su to činili tako što su odbacili svoju narodnu nošnju i odjenuli obična gradska odijela. [...]

[...] U subotu je u parku ispred hotela svirala vojna glazba od 7,30 popodne do ponoći. Sva gradska moda u posljednjim venecijanskim toaletama je zauzela brojne stolove osvijetljene lanternama. S našega balkona pogled je bio kao na pozornicu. Ništa manje spektakularnosti trenutku nisu oduzimale ni sjajne vojne uniforme. Zadnje čega se sjećam te večeri bio je veseli smijeh i ugodan žamor mnogih glasova koji se razaznao između tonova valcera koje je svirala vojna kapela.

(Preveo: Tibor Vrančić)

² Misli na gusle.